

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 13 (26)

Суми – 2018

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i13.p37>

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТІВ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

*Солдаткіна Дарья Олександрівна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

*Науковий керівник:
Швагер Ольга Андріївна,
Асистент кафедри міжнародного, європейського права та
цивільно-правових дисциплін,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет*

Стаття присвячена дослідженню питань правового регулювання суб'єктного складу відносин, що складаються в сфері безготівкових розрахунків. Автором визначено основних учасників безготівкових розрахунків, проведено аналіз законодавства, що визначає їх правовий статус.

Відповідно до норм чинного законодавства, а саме норм цивільного та фінансового законодавства, пропонується уточнення складу учасників безготівкових розрахунків, визначаються особливості їх участі у здійсненні розрахунків шляхом застосування форм безготівкових розрахунків, таких як акредитив, переказ, чекові розрахунки та інші.

Автором зазначено, що обов'язковий суб'єктний склад правовідносин, якими опосередковується безготівковий обіг, впливає із легального визначення безготівкових розрахунків: перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді. Класифікуючою ознакою безготівкових розрахунків є участь банку як фінансового посередника. На відміну від готівкових розрахунків між суб'єктами господарських чи цивільних майнових правовідносин, де рух грошових коштів відбувається прямо між платником та отримувачем, безготівкові розрахунки проводяться за посередництва банку. Контролюючим суб'єктом безготівкових розрахунків відповідно до ст. 40 Закону «Про Національний банк України» є Національний банк України: встановлює правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб в економічному обігу України із застосуванням як паперових, так і електронних документів та готівки, координує організацію розрахунків, дає дозволи на здійснення клірингових операцій та розрахунків за допомогою електронних документів. Національний банк забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків через свої установи, дає дозвіл на проведення міжбанківських розрахунків через прямі кореспондентські відносини комерційних банків та через їх власні розрахункові системи.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, банк, клієнт банку, правове регулювання, фінансове законодавство.

Soldatkina D.O. General characteristics of subject-based non-current calculations. The article is devoted to the study of issues of legal regulation of the subject structure of relations, which are in the field of cashless settlements. The author identified the main participants of non-cash settlements, conducted an analysis of legislation defining their legal status.

In accordance with the norms of the current legislation, namely the norms of civil and financial legislation, it is proposed to clarify the composition of participants in cashless settlements, determine the peculiarities of their participation in the settlement by applying forms of non-cash payments such as letters of credit, transfer, check payments, and others.

The author states that the mandatory subject structure of legal relations, which is based on non-cash circulation, follows from the legal definition of non-cash payments: the transfer of a certain amount of funds from the accounts of payers to the accounts of recipients of funds, as well as the transfer by banks on behalf of enterprises and individuals of funds carried them cash in the cashier's bank, on the accounts of the recipients of funds. These calculations are carried out by the bank on the basis of settlement documents on paper or electronically. Classification of cashless payments is the participation of the bank as a financial intermediary.

Unlike cash settlements between the subjects of economic or civil property relations, where the cash flow occurs directly between the payer and the recipient, cashless payments are made through the bank's intermediation.

Controlling entity of non-cash settlements in accordance with Art. 40 of the Law "On the National Bank of Ukraine" is the National Bank of Ukraine: establishes the rules, forms and standards of settlements of banks and other legal entities and individuals in the economic circulation of Ukraine with the use of both paper and electronic documents and cash, coordinates the organization of settlements, gives permits for clearing transactions and settlements using electronic documents.

The National Bank provides for the implementation of interbank settlements through its institutions, gives permission to conduct inter-bank settlements through direct correspondent relations of commercial banks and through their own settlement systems.

Key words: cashless settlements, bank, bank client, legal regulation, financial legislation.

Постановка проблеми. У розвинених країнах у більшості випадків перехід основної частини розрахунків у безготівкову форму був швидше об'єктивним процесом, вигідним для всіх учасників ринку. Одним з поширених способів стимулювання безготівкових розрахунків у світі стало повернення деякої суми від купівлі товарів на банківські карти, наприклад, у вигляді знижок або повернення відсотка від ПДВ. Крім того, уряди розвинених країн останнім часом також активніше використовують і регуляторне обмеження готівкових розрахунків з метою зниження корупційної складової, операційних витрат фінансових організацій та спрощення механізмів оподаткування. Фактично внаслідок зазначених обставин потребує уточнення класифікація суб'єктів безготівкових розрахунків з можливістю відповідно їх віднесення до певної групи, визначення їх прав та обов'язків, а також визначення повноважень органів, що здійснюють контроль у сфері безготівкових розрахунків.

Метою даної статті є аналіз існуючих підходів до класифікації суб'єктів безготівкових розрахунків, особливостей впливу окремих органів державної влади на здійснення безготівкових

розрахунків, впливу грошово-кредитної політики Національного банку України на правове регулювання фінансової діяльності держави (в тому числі в частині регулювання безготівкових розрахунків) – на базі наукових досягнень економічної та юридичної науки, вітчизняного законодавства, ступені участі держави в даних процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення про правове регулювання безготівкових розрахунків можна знайти у роботах таких науковців як Л.К. Воронова, Д. О. Гетьманцев, В.Д.Лагутін, А.В. Серікова, та інших.

Виклад основного матеріалу. Обов'язковий суб'єктний склад правовідносин, якими опосередковується безготівковий обіг, впливає із легального визначення безготівкових розрахунків: перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

Тотожність змісту понять «перерахування коштів» та «переказ коштів» вбачається зі співставлення наведеного тлумачення за Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженою постановою Правління Національного банку України від 21.01.2004 N 22, та розуміння переказу коштів за Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні».

Класифікуючою ознакою безготівкових розрахунків є участь банку як фінансового посередника. На відміну від готівкових розрахунків між суб'єктами господарських чи цивільних майнових правовідносин, де рух грошових коштів відбувається прямо між платником та отримувачем, безготівкові розрахунки проводяться за посередництва банку.

Безготівкові розрахункові відносини є самостійними грошовими відносинами за двома підставами: по-перше, до розрахунків залучається банк, внаслідок чого не збігаються суб'єкти основних економічних відносин і суб'єкти, що беруть участь у розрахунках; по-друге, грошові відносини як допоміжна і складова функція основних економічних відносин відокремлюються від нього за допомогою спеціальної правової регламентації [1].

Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» суб'єктами правових відносин, що виникають при здійсненні переказу коштів, визначено:

1) учасників/членів платіжних систем - юридичних осіб, що на підставі договору з платіжною організацією платіжної системи надають послуги користувачам платіжної системи щодо проведення переказу коштів за допомогою цієї системи та відповідно до законодавства України мають право надавати такі послуги;

2) користувачів платіжних систем - юридичних та/або фізичних осіб, яким надається послуга платіжної системи щодо виконання переказу коштів учасником платіжної системи:

2.1. платники - особа, з рахунка якої ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом подання/формування документа на переказ готівки разом із відповідною сумою коштів.

2.2. отримувачі - особи, на рахунок яких зараховується сума переказу або яка отримує суму переказу у готівковій формі.

Відносини між суб'єктами переказу регулюються умовами договорів, укладених між ними з урахуванням вимог законодавства України. Договір банківського рахунка укладається для відкриття клієнтові або визначеній ним особі рахунка у банку на умовах, погоджених сторонами. За договором банківського рахунка банк

зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком.

Основоположною умовою для проведення безготівкових розрахунків являється наявність коштів рахунку в банку у платника та отримувача.

Банки мають право відкривати рахунки резидентам України (юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, фізичним особам), нерезидентам України (юридичним особам-інвесторам, представництвам юридичних осіб в Україні та фізичним особам). Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» задекларована свобода договорів про відкриття у будь-яких банках України відповідно до власного вибору для забезпечення своєї господарської діяльності та власних потреб банківських рахунків, що регламентовано Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, що затвердженою постановою правління Національного банку України від 12.11.2003 № 492.

Види рахунків, що можуть відкриватися банками або іншими установами-учасниками платіжної системи своїм клієнтам:

- вкладний (депозитний) рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під визначений процент (дохід) відповідно до умов договору.

- поточний рахунок - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

- рахунок умовного зберігання (ескроу) - рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зарахування на рахунок коштів та перерахування їх особі (особам), вказаній (вказаним) клієнтом (бенефіціару або бенефіціарам), або повернення таких коштів клієнту за настання підстав, передбачених договором.

- кореспондентський рахунок - рахунок, що відкривається одним банком іншому банку для здійснення міжбанківських переказів.

Тож, клієнт - особа, яка має рахунок у банку або користується його послугами, і в залежності від належності ініціативи переказу при проведенні розрахункової операції є:

- платником - з рахунка якого ініціюється переказ коштів або яка ініціює переказ шляхом подання/формування документа на переказ готівки разом із відповідною сумою коштів

- одержувачем/ отримувачем - на чий рахунок зараховується сума переказу або яка отримує суму переказу у готівковій формі.

Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» допускає, а відтак регулює відносини, що складаються при помилковому переказі - руху певної суми коштів, внаслідок якого з вини банку або іншого суб'єкта переказу відбувається її списання з рахунку неналежного платника та/або зарахування на рахунок неналежного отримувача чи видача йому цієї суми у готівковій формі. Суб'єктами таких правовідносин можуть бути особи, яких переказ коштів не стосується безпосередньо, не залежить від їх волі і не створює для них правових наслідків за результатами безготівкових операцій інакших, ніж поновлення у Status Quo (виправлення ситуації помилкового переказу, поновлення попереднього стану):

- неналежний платник - особа, з рахунку якої помилково або неправомірно переказана сума коштів.

- неналежний отримувач - особа, якій без законних підстав зарахована сума переказу на її рахунок або видана їй у готівковій формі. Разом з тим, таким не можна вважати третю особу-бенефіціара за рахунок умовного зберігання (ескроу), оскільки вказівка про перерахування коштів саме вигодо набувачу (бенефіціару) є умовою відповідного договору ескроу.

Безготівкова форма розрахунків згідно з вимогами Цивільного кодексу України (ст. 1088) можлива за вибором для фізичних осіб при розрахунках, що не пов'язані із здійсненням ними підприємницької діяльності, та встановлена імперативно для:

1. розрахунків між юридичними особами
2. розрахунків за участю фізичних осіб, пов'язаних із здійсненням ними підприємницької діяльності.

Клієнти банків для здійснення розрахунків самостійно обирають платіжні інструменти (за винятком меморіального ордера) і зазначають їх під час укладення договорів. Платники й отримувачі коштів здійснюють контроль за своєчасним проведенням розрахунків та розглядають претензії, що виникли, без участі банку. Відповідальність за відповідність інформації, зазначеної в платіжному дорученні, суті операції, за якою здійснюється переказ, несе платник, який у разі її невідповідності має

відшкодовувати банку завдану внаслідок цього шкоду.

Виконавці безготівкових операцій визначені Цивільним кодексом України: безготівкові розрахунки провадяться через банки, інші фінансові установи, в яких відкрито відповідні рахунки (Державна казначейська служба України є банком щодо бюджетних коштів та коштів спеціальних державних фондів, приміром, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття), якщо інше не впливає із закону та не обумовлено видом безготівкових розрахунків.

Учасниками платіжної системи в Україні мають право бути банк, що має банківську ліцензію Національного банку України, а також небанківська фінансова установа, яка має ліцензію Національного банку України на переказ коштів без відкриття рахунків, які уклали договори з платіжною організацією відповідної системи.

Правовий статус банку визначений Законом України «Про банки і банківську діяльність» - юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

У проекції безготівкових розрахунків та правовідносин, що складаються при їх здійсненні, банк, у якому відкрито рахунок учаснику безготівкових розрахунків та/або який здійснює для нього на договірних умовах будь-яку з операцій чи послуг, передбачених Законом України «Про банки і банківську діяльність», є обслуговуючим банком (банк, що обслуговує платника/отримувача/стягувача). Обслуговування установ та організацій, оплата видатків яких здійснюється з єдиного казначейського рахунку, забезпечує також орган, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів.

Для безготівкових розрахунків банк зобов'язаний виконати доручення клієнта, що міститься в розрахунковому документі, у строки та в порядку, визначеному Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затвердженої постановою правління Національного банку України від 21.01.2004 N 22. Статус коштів клієнтів на рахунках в банках однозначно визначений законодавчо: банк має право використовувати грошові кошти на рахунок клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами. Банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта та встановлювати інші обмеження його права щодо розпорядження грошовими коштами, не передбачені законом, договором між банком і клієнтом або умовами

обтяження, предметом якого є майнові права на грошові кошти, що знаходяться на банківському рахунку.

Свобода клієнта розпоряджатися рахунком та коштами може бути обмежена вступом у банківські правовідносини з безготівкових розрахунків обтяжувача або стягувача (на підставі виконавчих документів при примусовому списанні або публічному обтяженні). Обмеження прав клієнта щодо розпоряджання грошовими коштами, що розміщені на його рахунку/ах, відповідно до статті 1074 Цивільного кодексу України не допускається, крім випадків обмеження права розпоряджання рахунком за рішенням суду або в інших випадках, установлених законом або умовами обтяження, предметом якого є майнові права на грошові кошти, що розміщені на рахунку, а також у разі зупинення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, передбачених законом.

У випадках публічного обтяження обслуговуючому банку відведена регулююча роль – арешту коштів, що зберігаються на рахунку клієнта, за постановою про арешт коштів державного виконавця/приватного виконавця, судовим рішенням (у тому числі рішенням, ухвалою, постановою суду) чи ухвалою слідчого судді, суду, постановленою під час здійснення кримінального провадження із зупиненням операцій за рахунком.

Наглядова роль обслуговуючого банку відстежується у зупиненні фінансових операцій клієнта, щодо яких є мотивована підозра, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, чи щодо яких застосовані міжнародні санкції, регулюється законодавством України, у тому числі нормативно-правовим актом Національного банку з питання здійснення банками фінансового моніторингу.

Національний банк України відповідно до підпункту 27 статті 7 Закону України «Про Національний банк України» видає ліцензії небанківським фінансовим установам, які мають намір стати учасниками платіжних систем, на переказ коштів без відкриття рахунків та відкликає їх відповідно до законодавства. Порядок видачі, переоформлення, зупинення, відкликання (анулювання) такої ліцензії визначений у Положенні про порядок видачі небанківським фінансовим установам ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків, затверджене постановою Правління Національного банку України від 26.02.2013 № 57.

Відповідно до підпункту 2 пункту 3 цієї постанови Національним банком України ведеться Реєстр виданих, переоформлених або зупинених, відкликаних (анульованих) в небанківських фінансових установ ліцензій на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків. Зазначена ліцензія засвідчує право небанківської фінансової установи надавати споживачам послуги з переказу коштів.

Наразі за даними офіційного інтернет-представництва Національного банку України 61 небанківська фінансова установа має чинну ліцензію Національного банку України на переказ коштів без відкриття рахунків, серед них і ПАТ «Укрпошта» [2].

Суб'єкти-фінансові посередники у безготівкових розрахунках названі Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»:

1. еквайрингова установа (еквайр) - юридична особа, яка здійснює послугу технологічного, інформаційного обслуговування розрахунків за операціями, що здійснюються з використанням електронних платіжних засобів у платіжній системі;

2. клірингова установа - юридична особа, що за результатами проведеного нею клірингу (кліринг - механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань) формує клірингові вимоги та надає інформаційні послуги;

3. процесингова установа - юридична особа, що здійснює процесинг (процесинг - діяльність, яка включає виконання за операціями з платіжними інструментами авторизації, моніторингу, збору, оброблення та зберігання інформації, а також надання обробленої інформації учасникам розрахунків і розрахунковому банку для проведення взаєморозрахунків у платіжній системі.

Контролюючим суб'єктом безготівкових розрахунків відповідно до ст. 40 Закону «Про Національний банк України» є Національний банк України: встановлює правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб в економічному обігу України із застосуванням як паперових, так і електронних документів та готівки, координує організацію розрахунків, дає дозволи на здійснення клірингових операцій та розрахунків за допомогою електронних документів. Національний банк забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків через свої установи, дає дозвіл на проведення міжбанківських розрахунків через прямі

кореспондентські відносини комерційних банків та через їх власні розрахункові системи.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Національний банк України» Нацбанк регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, розвиток створених ним платіжних систем

Нацбанк, будучи банком, бере участь у функціонуванні платіжних систем як оператор власної платіжної системи. Функція Нацбанку, як оператора власної платіжної системи, реалізується відповідно до статті 11 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», в якій зазначено, що Нацбанк має право створювати системи міжбанківських розрахунків, системи роздрібних платежів та інші види платіжних систем. Створені Нацбанком платіжні системи є державними платіжними системами. Роль Нацбанку у діяльності платіжних систем обумовлена його особливим подвійним правовим статусом і проявляється в тому, що він виступає і як учасник, і як суб'єкт, який організовує функціонування платіжних систем в Україні [3].

Повноваження контролюючих органів за безготівковими розрахунками має Державна фіскальна служба України та її органи, наглядний предмет котрих визначається окремими правовими актами.

Зокрема, на органи Державної фіскальної служби України покладені завдання контролю за дотриманням суб'єктами господарювання форм грошового обігу в установлених межах – готівкового і безготівкового згідно з Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженим постановою Національного банку України від 29.12.2017 № 148.

Контрольні функції Державної фіскальної служби в частині безготівкового обігу коштів поширюються на перевірку повноти справляння податків, зокрема, відповідно до п. 177.2 ст.177 Податкового кодексу України до складу загального оподаткованого доходу зараховується виручка, у тому числі виручка у вигляді безготівкових грошових коштів, що надійшли на банківський рахунок чи в готівковій формі суб'єкту господарювання.

Законом України від 06.07.1995 №265/95-ВР «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» визначено, що суб'єкти господарювання, які здійснюють розрахункові операції у готівковій та/або безготівковій формі (із застосуванням платіжних карток, платіжних чеків, жетонів тощо) при продажу товарів (наданні

послуг) у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг, а також операції з приймання готівки для подальшого її переказу зобов'язані проводити розрахункові операції на повну суму покупки (надання послуги) через зареєстровані, опломбовані у встановленому порядку та переведені у фіскальний режим роботи РРО з роздрукуванням відповідних розрахункових документів, що підтверджують виконання розрахункових операцій; видавати особі, яка отримує або повертає товар, отримує послугу або відмовляється від неї, включаючи ті, замовлення або оплата яких здійснюється з використанням мережі Інтернет, при отриманні товарів (послуг) в обов'язковому порядку розрахунковий документ встановленої форми на повну суму проведеної операції.

Водночас контрольні функції ДФС України забезпечуються:

- механізмом реагування, приміром органи ДФС застосовують до фінансових установ, які не подали відповідним територіальним органам ДФС в установленний законом строк повідомлення про відкриття або закриття рахунків платників податків чи розпочали здійснення видаткових операцій за рахунком платника податків до отримання повідомлення відповідного територіального органу ДФС про взяття рахунка на облік у ДФС, фінансові (штрафні) санкції

- правом витребування (ДФС Має право отримувати безоплатно від платників податків, а також від установ Національного банку, банків та інших фінансових установ довідки у порядку, встановленому Законом України “Про банки і банківську діяльність” та Податковим кодексом України, довідки та/або копії документів про наявність банківських рахунків, а на підставі рішення суду - інформацію про обсяг та обіг коштів на рахунках, зокрема про ненадходження в установлені строки валютної виручки від суб'єктів господарювання).

Висновки. Безготівкові розрахунки - це система складних зобов'язальних правовідносин, в основі якої лежить розпорядження власника рахунку обслуговуючому банку про перерахування коштів на рахунок одержувача і передбачає в кінцевому підсумку трансформацію грошового зобов'язання платника в зобов'язання банку, що обслуговує отримувача коштів.

На основі аналізу правових механізмів безготівкових грошових розрахунків автором робиться висновок про те, що їх форми представляють собою зовнішнє вираження сукупності зобов'язань щодо здійснення безготівкового платежу, яка визначається договором між платником і одержувачем коштів,

здатної служити засобом мінімізації ризиків неплатежу.

Характерними рисами безготівкових розрахунків, що не дозволяють ототожнювати їх з виконанням зобов'язання за допомогою передачі грошей:

1) відсутність фізичної передачі (переміщення) грошей;

2) залучення в правовідносини безготівкових розрахунків третіх осіб - банків, які обслуговують боржника і кредитора.

Література :

1. Фінансове право України: навч. посібник за вимогами кредитно - модульної системи організації навч. процесу / Л. К. Воронова; [та ін.]; за ред.: Л. К. Воронова. – Київ : Правова єдність, 2009. – 393 с.

2. Офіційне Інтернет-представництво НБУ URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>

3. Назаренко В. О. Роль Національного банку України в організації та функціонуванні платіжних систем// // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 18–19 травня 2018 р.) / ред.кол.: проф. А.М. Куліш, О.М. Резнік. – Суми: Сумський державний університет, 2018. – Ч.2. – С.90:

https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/67567/1/naukov_%20konf_2.pdf#page=90